

Грузия –суверенитет и легитимност по кавказки

проф. д-р Нина Дюлгерова

Грузия е първа в много от процесите, които маркират пътя на прехода от съветска консолидация към постсъветска дезинтеграция. Тя е първата постсъветска република, в която борбата за независимост, а по-късно утвърждаването на новите международни граници, са белязани от кървавите етнотериториални конфликти. Първите свободни парламентарни избори на многопартийна основа са проведени през октомври 1990 г. в Грузия, а през май 1991 г. тя първа провежда свободни президентски избори, в които комунистическата партия търпи сериозно поражение и вече не играе водеща роля в политическите процеси в държавата. Грузия е втората (след Латвия) съветска република, която на 9 април 1991 г. обявява своето отделяне от СССР.

Дързостта на осъществяваните с особена бързина важни промени в тази постсъветска република, са ярко доказателство, че избраният път на независимост не само не е гаранция за решаване на съществуващите проблеми, но е и в основата на големия брой нови опасни предизвикателства. Грузия, подобно на останалите бивши съветски републики, (с изключение на етнически еднородната Армения) издигайки лозунга за суверенитет, се сблъсква с проблема за запазване на териториалната си цялост.

Проблемите са обвързани с нерешени въпроси от миналото и със създаването на нови в настоящето. Емблематично става определението на известния съветски дисидент акад. Сахаров за Грузия като малката империя, включваща в своя състав Абхазия, Осетия и други национални образувания¹. Действително съветската власт се превръща в своеобразен „обединител” на Грузия. В състава на съветската република влизат две автономни републики (Абхазка АССР и Аджарска АССР) и една автономна област (Южно-Осетинската АО). Независимо от малобройното население (в сравнение с други републики на СССР) Грузинската ССР (като федерация) има в Палатата на Съюза на Върховния Съвет на СССР повече депутатски места,

отколкото Украйна (формално унитарно образование). В Палатата на Съюза Грузия получава 32 места като съюзна република, 16 мандата за всяка автономна република и 5 за автономната област. Обстоятелството, че в продължение на три десетилетия СССР се ръководи от етническия грузинец Й. Сталин (Джугашвили), предопределя особеното място на Грузия в „братското семейство на народите“. Неслучайно в сталинския период в Абхазия се провежда интензивна политика на „грузинизация“. Освен това в този период „малката империя“ получава териториално разширяване за сметка на земите на „репресираните народи“ на Северен Кавказ, в резултат на което за продължителен период от време юрисдикцията на Грузия, се разпростира от двете страни на Кавказ.

Съветският експеримент на Михаил Горбачов от есента на 1989 г. отваря кутията на Пандора, който директно рефлектира в отношенията между Грузия и подвластните ѝ автономни региони – Южна Осетия, Абхазия и Аджария. Те стартират чрез едностранните промени, осъществени в техните конституции, направени въпреки принципите на федерализма. Нарушен е специфичният характер на този тип устройство, съгласно който различните нива на властта са длъжни да участват в приемането на конституционните модификации, засягащи отношенията между тях. Приетото през ноември 1989 г. решение на Върховния съвет на Южно-Осетинската автономна област за повишаване на статута ѝ от автономна област в автономна република, е признато за недействително от Върховния съвет на Грузия². Напрежението ескалира след 20 септември 1990 г., когато ВС на Южно-Осетинската автономна област приема Декларация за суверенитет, с което се обявява за Южно-Осетинска демократична съветска република и се обръща към Москва за нейното признаване като независим субект на съветската федерация³. Политиката на Южна Осетия влиза в противоречие със съветската Конституция, съгласно която териториалните промени, засягащи съюзните републики, не могат да бъдат осъществявани без тяхното съгласие. Това е сериозно основание за Върховния Съвет на

Грузия да предприеме съответните мерки: да анулира през декември с.г. решението на ЮОАО, да потвърди нейното присъствие в съюзната йерархия като административна единица на Грузия (Цхинвалски регион) и да обяви извънредно положение. Ескалацията на насилие в района превръща хиляди осетинци в бежанци, а отсъствието на институции, способни да посредничат в конфликта отново доказват кризата във федеративния механизъм на Съюза.

Многобройни са обвиненията срещу националистическото правителство на грузинския президент Звиад Гамсахурдия. Решението му да анулира автономията на Южна Осетия, предизвикало въоръжения конфликт, се изтъква като аргумент, оневиняващ южноосетинския сепаратизъм⁴. Също така нееднократно се търси паралел с Косовския въпрос, където въоръженият конфликт възниква след съкращаване на автономните права на провинцията в бивша Югославия⁵.

Кризисната ситуация елиминира възможността за участие на осетинци и грузинци в общи избори. Отсъствието на грузински гласове в референдума за реформи в Съветския съюз през март 1991 г. не е препятствие за жителите на Южна Осетия, които с голямо болшинство гласуват за предложението⁶.

През януари 1992 г. проведеният в Южна Осетия референдум за обединяване на Северна и Южна Осетия и присъединяване към Русия завършва с резултат 98 %, който не е признат от Москва и Тбилиси. Следващата крачка на Върховния съвет на Южна Осетия е обявяването на държавната ѝ независимост на 28 май 1992 г. И досега нейната независимост е призната само от такива самопровъзгласили се републики като Приднестровието, Абхазия и Арцах (Нагорни Карабах).

През целия период на активни законодателни инициативи и действия от страна на Цхинвали* Грузия и Южна Осетия са във война, която приключва с подписаните на 24 юни 1992 г. Дагомиски (Сочински) съглашения между руския президент Б. Елцин, председателя на Държавния съвет на Република Грузия Е. Шеварнадзе и представители на Южна Осетия.

* столицата на Южна Осетия. - *Б.а.*

С него се установява принципа за регулиране на грузино-осетинския конфликт, според който в зоната на конфликта през юли с.г. се въвеждат смесени руско-грузинско-осетински миротворчески сили. Числеността на всеки един от трите миротворчески контингента е около 500 човека. В Южна Осетия „сините каски” са подчинени на Смесената контролна комисия (СКК), обединяваща Тбилиси, Цхинвали, Владикавказ и Москва. Съгласно документа прекратяването на техния мандат е възможен само с консенсус на четворката⁷.

През декември 2000 г. са актуализирани позициите на Тбилиси и Москва чрез междуправителствено съглашение за взаимодействие във възстановяването на икономиката в зоната на грузино-осетинския конфликт и за връщането на бежанците⁸.

До 2004 г. съглашението за прекратяване на огъня се спазва и от двете страни, а бежанците от региона се завръщат, което не стимулира нова вълна на насилие. На 3 януари 2004 г. новият президент на Грузия Михаил Саакашвили заявява, че това е последната година, когато Южна Осетия и Абхазия не участват в грузински избори⁹. Тази закана остава без последствия. Политическият статут на Южна Осетия запазва своята неопределена форма. Въпросът за правното положение на района в грузинската конституция не присъства изобщо¹⁰. Официален Тбилиси смята Южна Осетия за Цхинвалския регион на Грузия, но фактически не го контролира. Периодично, обикновено през лятото на всяка година, има провокации по грузино-южноосетинската граница, а също така спорадични предложения от грузинския президент за регулиране на двустранните отношения във формат център-регион¹¹.

Междувременно размирният район продължава своето съществуване като независима политическа единица. На 30 ноември 1996 г. в Южно-Осетинската република се провеждат първите президентски избори, на които за президент е избран Людвиг Чибиров. Неговият наследник е победилият в следващите избори от 8 декември 2001 г. Едуард Кокойта, който през март

2002 г. изпраща в Москва молба за признаване на независимостта на Южна Осетия и приемането ѝ в състава на Федерацията¹². Периодично този процес се повтаря през следващите години. Съществен момент в борбата за утвърждаване на нейния суверенитет е 14 юни 2006 г., когато президентите на непризнатите държави Южна Осетия – Кокойти, Абхазия – Сергей Багапш, и Приднестровието – Игор Смирнов подписват декларация за сътрудничество, в която се изразява готовност на трите страни да създадат съвместни миротворчески сили, ако от конфликтните зони бъдат изтеглени руските миротворци. През есента на 2006 г. Кокойта изразява загрижеността си от увеличаването броя на грузинските военни сили в горната част на Кодорската клисура (контролирано до войната от август 2008 г. от Грузия) на границата с Абхазия и обещава да окаже военна помощ на Сухуми в случай на грузинско нападение срещу нея¹³. Своеобразна кулминация са събитията през март 2008 г., когато заедно с ръководителите на Абхазия и Приднестровието той повтаря молбата към Държавната дума на Руската Федерация за признаване на независимостта и приемане в състава на Руската Федерация¹⁴. Ситуацията коренно се променя след руско-грузинската „петдневна война“, когато искането вече е само за признаване на независимостта на Южна Осетия.

Това, по което през 1999 г. страните на конфликта, както и тези, които приемат ролята на наблюдатели (Руската Федерация, Република Северна Осетия-Алания, субект на Руската Федерация, и Обществото за сигурност и сътрудничество в Европа) не успяват да постигнат консенсус за правния статут на Южна Осетия¹⁵, изиграва своята роля 9 години по-късно. Непреодолими са противоречията за:

- ✓ съотношението между принципите за териториална цялост и самоопределението на народите;
- ✓ равните права между Южна Осетия и Грузия;
- ✓ оформянето на отношенията между Южна и Северна Осетия;
- ✓ статута на Южна Осетия в Конституцията на Грузия;

✓ въпроса за международните паспорти за жителите на Южна Осетия.

През 2008 г. нерешените проблеми избухват в руско-грузинска криза, концентрирала политическата и дипломатическата енергия на глобалните и регионалните субекти. Светът е поставен пред сериозните изпитания за решаване не само на сигурността на Черноморско-Каспийския регион, но и за оцеляване на съществуващите досега принципи на международното право, отнасящи се до териториалната цялост на политическите субекти и прилагането на принципа за самоопределение.

* * *

Проблемите на Грузия с Южна Осетия са релевантни на грузино-абхазките акценти, независимо от някои нюанси. Процесите за извоюване или утвърждаване на суверенитета са характерни и за Абхазия в периода след разпадането на съветската система. Едностранните решения между център и региони са емблемата на промяната, ескалираща в насилие. По пътя на законодателните решения Тбилиси и Сухуми* разширяват разрыва между тях.

Абхазия не за първи път се стреми към промяна на статута си в рамките на СССР. Още през април 1957 г. е изпратено първото публично обръщение до Москва, подписано от изтъкнати дейци на Абхазия, с молба за присъединяване на Абхазката ССР към Руската Федерация. През десет години (1967, 1977 и 1988 г.) подобни обръщания с молба за излизане от състава на Грузия, присъединяване към Руската Федерация, или даването на Абхазия статут на суверенна съюзна република в рамките на СССР, трасират пътя на промяната. Страхът от асимилиране на абхазкия етнос от по-силната грузинска нация в рамките на Грузинската ССР обосновава активността на абхазките интелектуалци и политици.

На 25 август 1990 г., две години след последния опит за промяна, Върховният съвет на Абхазия приема декларация за държавен суверенитет, а негрузинското население участва в референдума през март 1991 г. за реформа в съветската федеративна система. Грузинските власти бойкотират

* столицата на Абхазия. - *Б.а.*

референдума, а след две седмици етническите абхазци, живеещи в Абхазия, не участват в референдума за независимостта на Грузия.

Военният съвет на Грузия, взел властта през януари 1992 г., след свалянето чрез военен преврат на президента З. Гаамсахурдиа, отменя Конституцията от 1978 г. и едностранно възстановява грузинската Конституция от 1921 г. В нея частично и много неопределено се споменава за административната автономия на Абхазия. На 23 юли 1992 г. Върховният съвет на Абхазия също денонсира Конституцията на Абхазката АССР от 1978 г. и провъзгласява възстановяването на Конституционния проект от 1925 г. Едностранно приет от Третия конгрес на Съвета на Абхазия, той не е ратифициран от съветската власт в Москва. Това не пречи на Сухуми, подобно на останалите правни субекти на Съветската федерация да търси исторически аргументи в полза на утвърждаване на своята независимост. Концепцията на абхазките идеолози се основава на актуализиране на Грузинската конституция от 1921 г., в която Абхазия отсъства като юридически субект. С Конституцията обаче Тбилиси денонсира Съюзния договор с Абхазия от 16 декември 1921 г. Съгласно член 1 от този договор „Социалистическа Съветска Република Грузия и Социалистическа Съветска Република Абхазия сключват военен, политически и финансово-икономически съюз”¹⁶. Самият факт на договорни отношения е по-голямо признание за Абхазия като правен субект, отколкото Конституционния проект от 1925 г. Продължение на тази логика е твърдението на абхазкия историк С. Лакоба, че тази конституция не се нуждае от признанието на другите държави, тъй като Абхазия е независима държава¹⁷.

Държавният съвет на Грузия, начело с Едуард Шеварнадзе прави категоричната и решаващата стъпка за прекратяване на отношенията между Абхазия и Грузия. През август 1992 г. той взема решение за военна намеса в изострящия се политически конфликт между грузинската и абхазката общност в самата Абхазия¹⁸. Грузия обосновава въвеждането на войски в Абхазия през август 1992 г. с необходимостта да се охраняват

комуникационните пътища по време на конфликта между новото правителство на Шеварнадзе и привържениците на неотдавна сваления президент Гамсахурдия. Съществуващият политически конфликт със Сухуми обаче предполага целта на военната интервенция на Тбилиси в Абхазия да е „решаването“ на абхазкия въпрос¹⁹. За Тбилиси войната е предизвикана от опита на „агресивните абхазки сепаратисти“ да провалят тази операция, стратегическа грешка, която експрезидентът Е. Шеварнадзе вече признава²⁰.

Военният конфликт е предшестван от неудачен грузино-абхазки опит за регулиране на властовите пълномощия между двата етноса в самата Абхазия, уникален в рамките на Южен Кавказ. Законът за реформиране на изборителната система в Абхазия е съгласуван през лятото на 1991 г. между грузинския президент З. Гамсахурдия и абхазките националистически лидери и е използван в парламентарните избори в Абхазия. Постигнатото споразумение е подчинено на тактически цели, преследвани от всяка от заинтересованите страни. През есента с.г. З. Гамсахурдия със съглашението печели време за концентрация на грузинската военна енергия в предстоящата война с Южна Осетия. За абхазкото ръководство това споразумение потвърждава неговия привилегирован статут в републиката и засилва политическите му позиции. Отсъствието на ясно очертани дългосрочни цели, които да се преследват с реализацията на идеите за разделянето на властовите пълномощия също отсъстват в Тбилиси и Сухуми. Всяка от тях е подвластна на инерцията на съветския федерализъм²¹.

Грузинците със самочувствието на „титулната“ нация на Грузия, установяват, по време и с помощта на съветската власт, културна и политическа хегемония в Грузинската ССР, изтласквайки навсякъде, освен в автономните републики, негрузинските общини от всички форми на политическо участие. Те са с достатъчно високи шансове за разширяването на тази хегемония и в Абхазия, където Грузия разполага със собствени културни позиции. По време на своето дълго дисиденстване З. Гамсахурдия последователно защитава идеята за дискриминация на грузинската общност в

Абхазия и се обявява срещу преобладаващото присъствие на абхазците в административните структури на автономната република²². Заставайки начело на Грузия неговата житейската позиция се превръща в държавна политика в контекста на постсъветската фрагментация.

В Абхазия политиката на изтласкване на националните малцинства е идентична с тази в Грузия. Акцентът в грузино-абхазките интелектуални и политически дискусии в Сухуми перманентно се поставя върху етническата принадлежност на „коренното” население и историческото право на тази нация върху абхазката територия. В техните проекти и планове отсъстват Модели за регулиране върху разделянето на властовите пълномощия или федералните форми за разпределение на тези пълномощия²³.

Емоционалните натрупвания и инерцията на мислене и поведение обрича на неуспех опита да се разчупи съветския модел на федерализъм. Специфичен е приложеният метод за разпределение на местата в парламента между различните етнически общности. Избирателните окръзи на Абхазия са 65, но всеки един от тях е закрепостен за кандидатите за една от трите групи – абхазци, грузинци и за „лица от други националности”. Мултиетническият електорат на всеки окръг е задължен да гласува за кандидата на определена етническа общност. Резултат от системата за разпределяне на политическите постове, прилагана през съветския период, е и разпределянето на местата в парламента. Този принцип на разделяне на електората съответства на етнотериториалните традиции на съветския федерализъм. Всяка етническа група получава определена територия, където да установи монополна власт под контрола на комунистическата партия²⁴.

В новите политически условия обаче прилагането на традиционните принципи води до демократична делегитимация на урегулирането върху основата на разделяне на властовите пълномощия. Освен това принципите на лична свобода на избора и пропорционалното представително в законодателния орган *a priori* се елиминират. Отделният избирател във всеки от избирателните окръзи е ограничен да подкрепя кандидата на определената

етническа група, след като мажоритарният принцип е изключен от електоралния процес. Разпределянето на избирателните окръзи между етническите общества се разминава и с демократичния принцип „един човек – един глас“. Етническият принцип гарантира и повишава представителството на отделните етнически общности в държавните органи, но съобразен с доказали своята жизненост методи и механизми²⁵. Негативните резултати от приложения в Абхазия електорален модел не отговаря на успехите, постигнати при реализирането му в други мултиетнически общества, където е гарантирано балансираното представителство на етническите малцинства.

Според съгласувания избирателен закон абхазката община получава в парламента квота от 28 места, грузинската – 26, а останалите 11 са за представителите на останалите етнически групи (руснаци, арменски и гърци)²⁶. По същество този закон е отказ от принципа на управление на мнозинството, което би гарантирало на грузинската община, представляваща 45 % от населението, мнозинство в парламента и контрол над правителството. Опитът за постигане на компромисно решение не преодолява поляризацията между двете основни етнически групи след изборите през есента на 1991 г. Всеки един от двата етноса не се отказва от идеята да постави под свой изключителен контрол Абхазия. Разликата от два гласа в полза на абхазката фракция амбицира нейните членове да поискат съществени поправки в Конституцията, променящи статута на републиката. Нарушаването на предварително договорените условия, подобни предложения да бъдат приемани с мнозинство от две трети, водят до парламентарна криза, след бойкота на парламентарните заседания от грузинската парламентарна група. Ескалацията на напрежение между двата политически лагера води до военната акция на Грузия в Абхазия през август 1992 г.²⁷

Военната победа на Сухуми над Тбилиси е последвана от серия законодателни акции, които задълбочават грешките от неудачния

експеримент по разделянето на властовите пълномощия. Продължава да се следва линията за прилагането на конституционните форми на управление, които да са в унисон с техните интереси и идентичности. Абхазките власти успяват да победят грузинските военни сили единствено чрез изгонването на голяма част от грузинското население от територията на Абхазия. Също така те отказват да допуснат масово връщане на грузинските бежанци, поставяйки ги в зависимост от окончателното регулиране на въпроса за политическия статут на републиката. Разрешение за връщане имат само жителите на Галския район, чието население до грузино-абхазката война е изцяло грузинско. Те получават едностранни гаранции за сигурност от абхазките власти, които продължават тенденцията за фактическо толериране на абхазкото население и през следващите години. Не случайно през 1999 г., когато Сухуми провъзгласява независимостта на републиката, нейното ръководство не може да представи проект за постконфликтно регулиране, според който властта да се дели с грузинците и другите малцинства на Абхазия. Декларираното в приетата през 1994 г. Конституция на Абхазия твърдение, че източник на суверенитета е цялото население, живеещо на територията на републиката, ръководството на републиката възприема и прилага изцяло в етнически ракурс. Голяма част от ключовите политически постове в републиката са заети от представители на абхазката националност. Многобройното грузинско население, превърнало се в бежанци, е елиминирано от процеса на обсъждане, предшестваш провъзгласяването на Конституцията от 1994 г., а също така не участва и в референдума, довел до обявяване на независимостта на републиката през 1999 г.²⁸

Неудачният експеримент за прилагането на етническият принцип на представителност при формирането на абхазкия парламент, се превръща в силен аргумент както за Сухуми, така и за Тбилиси, в политизираните конюнктурни ситуации. Абхазците са категорични в невъзможността да се достигне жизнеспособна форма за регулиране на отношенията им с грузинската общност върху основата на разделяне на властовите

пълномощия с нея²⁹. Негативни изводи от федеративното решение за компромиса от 1991 г. правят и в Тбилиси. Е. Шеварнадзе е категоричен, че провалът за договореността се обуславя от самата идея за ограничаване на принципа на управление на мнозинството и квотния принцип на заемане на държавни длъжности по етнически признак. В обръщението си към грузинския парламент през ноември 1992 г. той заклеява сключеното от З. Гамсахурдия компромисно съглашение като апартейд де-юре, расова дискриминация и установяване на етнодиктатура. Шеварнадзе е категоричен, че тази договореност е стремеж на малцинството да диктува своята воля на мнозинството, съзнателно провокирайки междуетнически сблъсъци³⁰. Преднамереността на неговото изказване е подчинено на сложния момент, в който Шеварнадзе трябва да отстоява своята позиция. Единствената печеливша карта, която той може успешно да използва в битката срещу абхазкото ръководство и бившия президент Гамсахурдия е националистическата. Важен аспект на борбата е елиминиране на подкрепата, която бившия президент би получил от грузинското население в самата Абхазия³¹. Отказът на Шеварнадзе да дели властовите пълномощия с негрузинските общини е в унисон с политиката, водена от него като ръководител на комунистическата партия на Съветска Грузия. Компартията на Грузинската ССР като представител на „титулната“ нация, провежда политика, гарантираща привилигираното представителство на грузинския етнос в партийните, държавните, гражданските, административните и икономическите структури. Тя осигурява и хегемонията на грузинците в културната и научната област³².

Елементът на непогрешимост и желание да осъществи преследваните цели – суверенитет, но и споразумение с Грузия, присъства в предложението през лятото на 1992 г. от абхазкия юрист Тарас Шамба проектодоговор между Грузия и Абхазия. Военната интервенция на Грузия оставя документът в сферата на хипотезите, но той е характерен за появилите се след грузино-абхазката война предложения на Сухуми. Независимо, че след

войната абхазките политолози го определят като федералистки, проектът на Шамба едва ли би получил съгласието на Тбилиси за неговото осъществяване. Този проектодоговор предвижда съюз между Грузия и Абхазия, в което двете страни се определят като равноправни и суверенни държави. В проекта присъства и текст, съгласно който Абхазия „по собствена воля доброволно се обединява с Република Грузия”³³. Според проектодоговора някои пълномощия преминават под грузинска юрисдикция, но общогрузинското законодателство има задължителен характер на територията на Абхазия само ако не противоречи на абхазкото. По въпросите на съвместното управление се предлага да се използва рамковото законодателство, което да се осъществява чрез общо правителство, и чрез общи принципи, които след като се одобрят от Абхазия получават силата на действащи законодателни актове. В текста категорично се подчертава, че при разпределението на конституционните пълномощия, в случай на конфликтна ситуация, абхазката Конституция и законодателство ще имат приоритет над грузинските. Абхазия е длъжна да регулира всички въпроси, свързани с приемането на свой закон за гражданството, който да бъдат признати от Грузия. Многонационалната абхазка гвардия е под ръководството на абхазките власти, а в случа на агресивни действия срещу двете държави, тя преминава под ръководството на Министерството на отбраната на Грузия. Всяка от страните трябва да имат постоянни дипломатически представителства във всяка от столиците, а двете държави са равноправни субекти на международните отношения. Двустранните конфликти между Тбилиси и Сухуми се решават съгласно действащото законодателство или принципите и нормите на международното право³⁴.

Законодателните параметри на държавно устройство на Абхазия, предложени в проектодоговора, показват несъществени разлики с правните характеристики на типа независима държава. В него обаче отсъстват взривоопасните термини „конфедерация” и „федерация”. Представеният тип държавно устройство е свободен вариант на конфедерация, където съюзът не

ограничава суверенните пълномощия на влизащите в него участници³⁵. Абхазкият проект категорично утвърждава тезата, че независимо от общото правителство и участието на Сухуми в грузинските органи на властта, нито един законодателен акт, приет от тези органи, няма задължителен характер на абхазка територия. Отсъствието на механизми и институции, които да регулират конфликтите в дадения проектодоговор, е заменено с протоколната фраза „решаване с помощта на нормите на международното право, регулиращо отношенията между независимите държави“³⁶. Подобна постановка на съюзните отношения между Тбилиси и Сухуми не отговаря на предопределените от конфедеративния тип държавно устройство отношения, основаващи се на идеята за обединяване на междудържавните усилия в името на общи конкретни цели. Съществува теза, че с подписването на този договор от Грузия Абхазия постига целта си за независимост и право на отделяне³⁷. Неоспорим е фактът, че след успешната за Абхазия грузино-абхазка война, всички следващи предложения на Сухуми са варианти на проектодоговора на Шабма. Това действително налага мисълта за последователност и категоричност в абхазката позиция за елиминиране на възможността Грузия да се изявява като принципал в републиката. По вероятно е обаче демаршът с проектодоговора на Шамба да е част от акцията на абхазката фракция в парламента в Сухуми да осъществи конституционните промени в статута на републиката, без да искат съгласие от грузинското население на Абхазия. В контекста на създалата се през 1992 г. ситуация е логично Шамба да предлага вариант за решаването на абхазко-грузинския конфликт чрез международно съглашение между две суверенни държави. Това е напълно в духа на националистическата позиция за защитата право на самоопределение само на титулната нация на страната, но е и израз на суверенната воля на цялото население.

Според проектодоговора защитата на абхазкия суверенитет се осигурява и чрез ограничаване на възможността за въздействие на Тбилиси чрез създаването на грузински въоръжени формирования. В главата за

защитата от външен агресор, при което абхазката армия минава на подчинение на Министерството на отбраната на Грузия има допълнително условие, гарантиращо спокойствието на абхазкия етнос. „Страните се задължават да не създават никакви военни формирования по национален признак”³⁸.

Проектодоговорът на Шамба отразява точно принципите, които отстояват представителите на абхазкия национализъм – отказ от всеки друг статут, освен гарантираща суверенитет и право на отделяне. Още повече, че през 1999 г. Абхазия обявява своята независимост.

* * *

Военните неуспехи със сепаратистите в Южна Осетия и Абхазия актуализират в Тбилиси федералистката идея в средата на 90-те години на 20 век. Отсъствието на възможности да възстанови контрола върху обявили независимостта си, но непризнати от света, републики мотивира предложението на грузинския президент Е. Шеварнадзе в дискусиата около новата грузинска конституция от 1995 г. да предложи обединяването на Грузия с Абхазия и Южна Осетия на федеративен принцип³⁹. Решението на този въпрос според президента е прелюдия към решаване на статута на Аджария. Желанията обаче се разминават с реалността. Сухуми продължава да проявява индеферентност към грузинските федеративни планове. Отсъствието на механизъм, който да гарантира независимостта на малочислената абхазка нация от Центъра потивира поведението на Сухуми. В Сухуми не вярват, че е възможно равенство между грузинския и абхазкия етнос, независимо от грузинските предложения за максимална политическа автономия на Абхазия и ключови позиции на абхазки представители във федеративните институции.

Въпросът за взаимоотношенията Грузия-Абхазия и Грузия-Южна Осетия продължава да присъства в международния контекст на кавказките процеси. Режимът на Е. Шеварнадзе (1992-2003) създава крехко статукво с неизпълними желания и големи амбиции, което превръща постсъветска

Грузия в несигурна зона с тлеещи конфликти. Вариантите за прилагането на федералисткия или конфедералисткия модел продължават да бъдат обект на дискусии и проекти, но реалните шансове за тяхното осъществяване са сведени до минимум след войната между Грузия и Русия през август 2008 г.

* * *

В нощта на 7 срещу 8 август 2008 г. започва поредното летоброене в сферата на международните отношения. Радикалният опит на Грузия да реши своите „замразени“ конфликти в Южна Осетия, а след това и в Абхазия⁴⁰, по категоричен начин постави на дневен ред международноправните принципи, върху които се основава настоящия световен ред. Петдневната война на Тбилиси за отвоюване на Южна Осетия и възстановяване на грузинския интегритет се превръща в отправната точка на промяната.

Поредната акция на президента Михаил Саакашвили за консолидиране на грузинския интегритет е стимулирана от поведението на ключови фигури на американската администрация като държавният секретар Кондолиза Райс и заместник-помощникът на държавния секретар на САЩ по европейските и евроазиатските въпроси Матю Брайза. Кондолиза Райс посещава Тбилиси на 10 юли 2008 г. по време на своята совалка Прага, София, Тбилиси където се обявява за пореден път в подкрепа на плановете за възстановяване на суверенитета на Грузия в двете сепаратистки републики. През същия месец Матю Брайза заявява в интервю за телевизия „Рустави-2“, че Вашингтон е удовлетворен от „политиката на мирно урегулиране“, провеждана от Тбилиси в Кавказкия регион, и възнамерява да продължи обсъждането на въпроса за предоставяне на Грузия на План за действие за членство в НАТО. На 4 август 2008 г. при посещението си в Сухуми Матю Брайза издига тезата за признаване на суверенитета на Нагорни Карабах след проведен там рефередум. Преодоверяването на Саакашвили на американската подкрепа за силовото решение се оказва грешка⁴¹.

За целенасочената подготовка на Грузия за предстоящата война свидетелства и приетото в навечерието на конфликта решение за увеличаване

на пределната численост на професионалната грузинска армия с още пет хиляди души, както и на военния бюджет с още 210 млн. долара. След като през юли 2008, парламентът в Тбилиси прие въпросните поправки, бюджетът на грузинското военно министерство достигна 1 млрд. долара (което се равнява на 7% от БВП, или на 20% от разходната част на държавния бюджет), а пределната численост на армията – 37 хиляди души, добре въоръжени и обучени с помощта на американски и израелски инструктори. Това обаче не се оказва достатъчно за постигане на поне частичен успех в сблъсъка с „демодиранията и недисциплинирана“ (според редица западни експерти) руска армия⁴².

Петдневният кавказки конфликт, който започна като грузинско-южносетински и прерасна в руско-грузински конфликт завършва с катастрофални за Тбилиси резултати. Значителна част от грузинската армия е извадена от строя, а флотът – потопен. Унищожени са редица военни бази и летища, а грузинските части претърпяват сериозни загуби в жива сила. В момента на прекратяване на военните действия, Тбилиси контролира само половината територия на страната, а повечето грузински военни части са загубили връзка с командването. Икономиката на страната е парализирана, а обществото – потиснато от мащабите на поражението.

Убедителната военна победа на Кремъл очертава параметрите на геополитическите промени, както и границите в преговорите, предложенията и инициативите. Концентрирал дипломатическата енергия на САЩ, ЕС, НАТО и ОССЕ, както и регионалните организации на постсъветското пространство, кавказкият конфликт утвърждава няколко важни факта.

- Планът Саркози-Медведев⁴³, признаването от Русия на независимостта на Абхазия и Южна Осетия, както и последвалите ги многостранни и многоформатни срещи, ограничаващи се до войнствена риторика и отсъствие на реални санкции по отношение на Русия, доказва задълбочаващото се разминаване на действителността и съществуващите международноправни принципи. Не са случайни сравненията с периода на

Студената война⁴⁴, а така също и многобройните анализи,, посветени на идеята за Студена война, но по нови правила и нова конфигурация.

- За пореден път през 2008 г. на дневен ред е поставен въпросът къде започва суверенитета и къде свършва легитимността на правото на самоопределение. Самоопределението е сложен, многостранен, понякога противоречив процес, при който отделянето и образуването на собствена държава е крайната му проява. В някои случаи, когато всички други мерки са изпробвани, отделянето е гаранция за оцеляване⁴⁵. Косово, Абхазия и Южна Осетия са идентични казуси за изграждането на суверенни държави, които обаче не могат да съществуват без подкрепата на външна сила. Всяка една от тях притежава всички признаци на държавност, но частичното им признаване няма да им даде възможност за пълноценно участие в международното общуване и следователно пълен суверенитет. Промяната в статута на Косово и Абхазия и Южна Осетия е доказателство за бумеранговият ефект на двойния стандарт относно принципите за суверенитета и териториалната цялост на държавите, от една страна, и правото на самоопределение, от друга страна. В този контекст могат да се разглеждат позициите на признатите Косово държави, които защитават териториалния интегритет на Грузия. Правопропорционална е позицията на Русия. Кремъл също аргументира своите позиции чрез международното право. Декларацията на ООН от 1970 г. за основите и принципите на международното право, регулиращи дружеските отношения между държавите обяснява казуса, че всяка държава е длъжна да гарантира правата на живеещите на нейната територия народи, включително и правото им на самоопределение. Също така всички са задължени да уважават териториалния интегритет на такава държава, която гарантира тези права и има правителство, реално контролиращо цялата територия.
- Косово продължава да бъде своеобразен тлеещ анклав в европейския континент, Новият статут на Южна Осетия и Абхазия обаче решава

проблем на Русия, но не и на Грузия и нейните поддръжници, независимо от активната подкрепа⁴⁶. Москва премахва буферната зона на своите кавказки граници и започва активно да изгражда свои военни бази там. Установяването на дипломатически отношения с двете републики на ниво посланици потвърждава политиката на Кремъл, насочена към реинтеграция на постсъветското пространство върху нови основи.

- В периода след руско-грузинската криза регионалните организации като Шанхайската организация за сътрудничество (ШОС), Организацията на Договора за колективна сигурност (ОДКС), ОНД заемат неутрална позиция. Държавите-членки на тези организации не признават двете новиюжнокавказки републики, но не се обявяват и в подкрепа на Грузия. Държави като Казахстан и България предлагат да бъдат медиатори в уреждането на грузинско-южноосетинския конфликт, а турската инициатива е за създаване на така наречената “кавказка платформа” за стабилност и сигурност. Според този план Армения, Азербайджан, Грузия Турция и Русия трябва да подпишат съответен договор, гарантиращ мира в Кавказ⁴⁷. Едва ли в близко бъдеще може да се очаква реализацията му, тъй като всички страни от региона са в състояние на студена или „гореща” война помежду си. Засилващата се през последните години прагматизъм обаче може да се окаже най-сигурния гарант. Анкара, също както и Москва, се нуждае от стабилност на Кавказ. От Азербайджан през Грузия за Турция минава основният поток енергоресурси чрез петролопровода Баку-Тбилиси-Джейхан и газопровода Баку-Тбилиси-Ерзерум. Турция се нуждае от стабилен Кавказ не само по икономически съображения. Анкара се подготвя за сериозно изостряне на ситуацията по границата с Ирак, след изтеглянето от страната на американските войски. Кюрдистан, който се очаква да се отдели от Ирак, също би могло да предяви правата си върху турските територии, населени с кюрди. Несигурни северни и южни граници не са в плановете на Турция. Това оказва влияние и върху промяната на отношението ѝ с нейния постоянен противник Армения⁴⁸.

- САЩ са пред труден избор. Не е случайна острата реакция на Вашингтон на руската реакция на грузинското нападение срещу Южна Осетия, която се засилва след признаването от Москва на южноосетинската и абхазката независимост. Осуетяват се плановете за пълното обкръжаване на Русия с помощта на НАТО на Кавказ и Украйна и превръщането на Черно море в американско езеро⁴⁹. Поставя се под въпрос основната цел на Вашингтон през целия 20 век – чрез военни средства да се попречи на която и да е сила да доминира над евразийската континентална маса. Поражението на Германия във Втората световна война и на СССР в Студената война създават измамната сигурност, че въпросът с господството над Евразия е решен. Това концентрира американските усилия върху основния приоритет – поражението на ислямския радикализъм⁵⁰. Сега обаче нещата се променят и Вашингтон трябва да реши кой от двата процеса е по-опасен за него – позициите ѝ в ислямския свят или опитите за възстановяване на руското влияние в постсъветското пространство.
- Проблемите на Вашингтон се увеличават и от засилващата се активност на Москва в регионален и глобален план. Планът Медведев, който анализатори много бързо прекръстиха в доктрината „Медведев“ очертава новите акценти на световния ред и очертаващата се промяна в международната конфигурация. В Евиан (Франция) руският президент предлага конкретни принципи за нов Договор за европейска сигурност. Те се основават на отказ от конфронтационна риторика и рефлексите на „светологията“. В контекста на кавказката криза Медведев предлага нова архитектура на сигурността, доказателство за което е фактът, че една малка държава като Грузия може да дестабилизира света. Алтернативата е договаряне в сферата на сигурността с конкретно предложение към САЩ за сключването на нов руско-американски договор по ядреното разоръжаване. Новият договор за европейска сигурност трябва да следва принципа на трите „не“ – да не се гарантира сигурността на държавата за сметка на сигурността на

други страни; да не се допуска в рамките на военни съюзи или коалиции действия, които биха отслабили единството на общото пространство на сигурността; да се се позволява развитието на военните съюзи да се осъществява за сметка на сигурността на другите участници в Договора⁵¹. Интернационалният характер на актуалните проблеми в политиката и икономиката изискват промяна на глобалната финансова архитектура и създаването на нови международни институции, гарантиращи стабилност⁵². В тази посока руският президент приема и идеята на френския президент Франсоа Саркози за създаването на общо икономическо пространство на Европейския съюз-Русия. Включването на такива силни икономики като Китай, Индия, Бразилия, Мексико и ЮАР може да се осъществи чрез формирането на нови финансови центрове и силни регионални валути.

* * *

Масщабните планове на Русия са в унисон с нейното засилващо се самочувствие, но и с новите акценти на съвременния свят. Грузинската криза излиза извън рамките на регионалните конфликти. Като част от евразийското пространство, което съсредоточава глобалното противоборство териториалните проблеми на Тбилиси се превръщат в катализатора на процесите. След разпадането на СССР Грузия преминава през дългия път на историческата емоция, на отказа от приемане на променящите се реалности и на стремежа към реализирането на неосъществими, а също така и пагубни за грузинското общество, цели.

¹ Интервю с акад. А. Сахаров. // Огонек, 1989, N 31, С.26

² Хронология конфликта в Южной Осетии. 13 февряля 2006. 12.33
<http://www.newsru.com/background/hrono.html>

³ Пак там.

⁴ Скаков, А. Политика России в Закавказье: вызовы и перспективы. // кн.: Южный фланг СНГ. Центральная Азия – Каспий – Кавказ: энергетика и политика. Под ред. А.В. Мальгина, М.М. Наринского. Вып. 2. Москва. 2005. С. 326.

⁵ Socor V. Kosovo and the Post-Soviet Conflicts: No Analogy Means No “Precedent”. Euroasia Daily Monitor. Volume 3, Number 73. April 14, 2006; Antonenko O. What Kosovo Can Do for the Former Soviet States. June 15, 2006.

<http://www.russiaprofile.org/international/2006/6/15/3874.wbp>.

⁶ Скаков, А. Цит. Съч. С. 328

⁷ Пак там. Зверев А. Этнические конфликты на Кавказе. 1988-1994 гг. // Спорные границы на Кавказе. Москва, 1997. С. 10-76.

⁸ Хронология конфликта в Южной Осетии

<http://www.newsru.com/background/13feb2006/hrono.htm>. 13.02.2006

⁹ Пак там

¹⁰ Конституция Грузии. www.vescc.com/constitution/georgian-constitution-rus.html

¹¹ <http://www.newsru.com/background/13feb2006/hrono.html>

¹² Пак там

¹³ Грузия и Абхазия стягивают войска в Кодорское ущелье. Грузия начала спецоперацию. <http://www.newsru.com/world/25jul2006/georgia.html>. 25 июля 2006

¹⁴ Госдума приняла заявление о политике России в отношении Абхазии, Южной Осетии и Приднестровья. <http://www.regnum.ru/news/975032.html> 21.03.2008

¹⁵ Olson L. The South Ossetia case // A question of sovereignty The Georgia-Abkhazia peace process. Issue editor Jonathan Cohen. September 1999. <http://www.c-r.org/our-work/accord/georgia-abkhazia/south-ossetia.php>

¹⁶ "Голос трудовой Абхазии", 21 декабря 1921 года. Цит. по Levan Toidze - "Question on political status of Abkhazia" (Timeline 1921-1931)

¹⁷ Lakoba S. History: 1917-1989 // The Abkhazians / Hewitt G. \ed.]. Richmond, Surrey. 1999. P. 93. Вж. Coppieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus. issue 2, 2002. P. 22

¹⁸ Coppieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus... P. 23.

¹⁹ Nodia G. Georgian perspectives // A question of sovereignty The Georgia-Abkhazia peace process. Issue editor Jonathan Cohen. September 1999

²⁰ Шеварназде Э: Политика Москвы на Кавказе неядальновидна.

<http://inozemtsev.net/index.php?m=vert&menu=sub2&pr=110&id=467>

²¹ Coppieters B. In Defence of "Titular Nation". The Involvement of Intellectuals in the Georgian-Abkhaz Conflict // Secession, History and the Social Sciences. / B Coppieters and M-Huysseune. (eds.). Brussels. 2001

²² Ibidem

²³ Ibidem

²⁴ Ibidem. Бабури С. Территория государства. (правовые проблемы). Москва, 1998. С. 98

²⁵ Coppieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus... P. 25

²⁶ Нодиа Г. Конфликт в Абхазии: национальные проекты и политические обстоятельства. // Грузины и абхазы... С. 19-67.

²⁷ Пак там

²⁸ Gerber J. Georgien: Nationale Opposition und kommunistische Herrschft seit 1956. Baden-Baden. 1997. P. 42-43.

²⁹ Chirikba, V. The Georgian–Abkhaz War. Curzon Press, Richmond (UK), 1999

³⁰ Chervonnaya S. Conflict in the Caucasus: Georgia, Abkhazia and the Russian Shadow. London: 1994. P. 91.

³¹ Нодиа Г. Конфликт в Абхазии: национальные проекты... С. 44. Срв. Coppieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus... P. 26.

³² Пак там.

³³ Абхазкият проект „Договор за принципите за взаимоотношения между Република Абхазия и Република Грузия” вж. Anchabadze Y. History: the mfoern period // The Abkhazians / Hewitt G. (eo.). Richmond. 1999. P. 264-266. Вж. Coppieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus... P. 27-29.

³⁴ Пак там.

³⁵ Coppieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus... P. 28.

³⁶ Договор за принципите за взаимоотношения между Република Абхазия и Република Грузия... Р. 265

³⁷ Coppier В. Federalism and Conflict in the Caucasus... Р. 28.

³⁸ Договор за принципите за взаимоотношения между Република Абхазия и Република Грузия... Р. 265

³⁹ Таркхинишвили Л. Грузия: путь к демократии. Центр социально-экономических исследований. Варшава. 1997, № 109. С. 24

⁴⁰ The Chronicle of a Caucasian Tragedy. // SPIEGEL Staff. 25.08.2008

⁴¹ Krastev, I. Russia and the Georgia war: the great-power trap. <http://www.opendemocracy.net/article/russia-and-the-georgia-war-the-great-power-trap>. 19.08t 2008; Miller, M. Geraldine Baum. Georgia President Mikheil Saakashvili's 'calculated gamble // Los Angeles Times 12.08.2008

⁴² Friedman G. Georgia and Kosovo: A Single Intertwined Crisis. 25 August 2008 | 2028 GMT. Дюлгерова, Н. Грузия отвори широко кутията на Пандора – Дума, 28 август 2008; същата. Горещо лято за размразяване на “замразените” конфликти - Монитор, 12 август 2008, № 3299; Минчев, Р. Руската операция в Грузия. <http://bgnewsroom.com/singlevoice/?ID=2112> 26.08.2008;

⁴³ Медведев после встречи с Саркози назвал шесть принципов урегулирования в Южной Осетии. http://www.newsru.com/russia/12aug2008/sarko_med1.html. 12.08.2008

"Първият е да не се използва сила; вторият е окончателно прекратяване на всички военни действия. Третият е свободен достъп към хуманитарна помощ; четвъртият – въоръжените сили на Грузия да се върнат към мястото на тяхната постоянна дислокация; петият – въоръжените сили на Руската Федерация да се върнат на линията, предшестваща началото на бойните действия и шестият – начало на обсъждането на въпросите за бъдещия статут в Южна Осетия и Абхазия и пътя за гарантиране на тяхната стабилна сигурност."

⁴⁴ Krastev, I. Russia and the Georgia war: the great-power trap. <http://www.opendemocracy.net/article/russia-and-the-georgia-war-the-great-power-trap>. 19.08t 2008

⁴⁵ Международное право – инструмент оформления принятых решений. <http://newsarmenia.ru/analytics/20080901/41938507.html>. 01/ 09/ 2008

⁴⁶ DECISION No.861. INCREASING THE NUMBER OF MILITARY MONITORING OFFICERS IN THE OSCE MISSION TO GEORGIA 728th Plenary Meeting PC.Journal No. 728, Agenda item 1 PC.DEC/861 Organization for Security and Co-operation in Europe http://www.osce.org/documents/pc/2008/08/32615_en.pdf 19 August 2008.

⁴⁷ О визите Министра иностранных дел России С.В.Лаврова в Турцию. <http://www.parlcom.ru/index.php?p=MC83&id=24690> 4.09.2008

⁴⁸ Пак там.

⁴⁹ Ланфленд Дж. Заместник-директор на института за демокрация и сътрудничество, Париж. Русия осуети плановете на САЩ в Кавказ. Програма Время, ОРТ, 28.08.2008.

⁵⁰ Фридман Дж. Доктрината Медведев и стратегията на САЩ.-// Геополитика. Бр. 8. 2008. С.70.

⁵¹ Мир нуждается в срочном ремонте <http://www.interfax.ru/politics/txt.asp?id=38002> .08.10. 2008 года 16:20

⁵² Пак там.